1 Μέθοδοι ελαχιστοποίησης

Θεωρούμε το $n \times n$ πραγματικό σύστημα

$$Ax = b, \tag{1.1}$$

με A ένα συμμετρικό και θετικά ορισμένο πίνακα και $b \in \mathbb{R}^n$. Ορίζουμε το συναρτησιακό $\phi : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}$

$$\phi(x) = \frac{1}{2}(Ax, x) - (b, x), \tag{1.2}$$

όπου $(\cdot, \cdot)$ είναι το ευκλείδειο εσωτερικό γινόμενο στον $\mathbb{R}^n$. Αν $z = A^{-1}b$ είναι η λύση του (1.1) τότε για κάθε $y \in \mathbb{R}^n$ έχουμε $\phi(y + z) = \phi(z) + \frac{1}{2}(Ay, y)$. Συμπεραίνουμε ότι $\phi(z + y) > \phi(z)$ για κάθε μη μηδενικό διάνυσμα $y \in \mathbb{R}^n$, δηλαδή το $\phi(x)$ παίρνει την ελάχιστη τιμή του στον $\mathbb{R}^n$ στο σημείο $z = A^{-1}b$. Συνεπώς το πρόβλημα της επίλυσης του (1.1) είναι ισοδύναμο με το πρόβλημα ελαχιστοποίησης χωρίς περιορισμούς

$$\min_{x \in \mathbb{R}^n} \phi(x). \tag{1.3}$$

Επειδή $\nabla\phi(x) = Ax - b$, το $z = A^{-1}b$ είναι το μοναδικό κρίσιμο σημείο στο οποίο το $\phi(x)$ έχει ελάχιστο (είναι συστηρά κυρτό).

Αν ξέρουμε ότι $\nabla\phi(x) \neq 0$ τότε η συνάρτηση $g(\alpha) = \phi(x + au)$, $\alpha \in \mathbb{R}, x, u \in \mathbb{R}^n$, που περιγράφει τη συμπεριφορά του ϕ κοντά στο σημείο x κατά την κατεύθυνση του u, ελαττώνεται με μέγιστο ρυθμό ελάττωσης όταν $u = -\nabla\phi(x)$. Πράγματι, $g(0) = \phi(x)$ και $g'(0) = (\nabla\phi(x), u)$. Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί σε μια επαναληπτική μέθοδο για τον υπολογισμό των ελαχίστων του ϕ, τη λεγόμενη *μέθοδο της καθόδου μέγιστης κλίσης* (steepest descent method). Η μέθοδος παράγει μια ακολουθία $\{x^j\}, j \geq 0$ προσεγγίσεων ενός (τοπικού) ελαχίστου x^* του ϕ ως εξής: έστω x^k μια προσέγγιση του x^*. Η x^{k+1} ορίζεται ως το πλησιέστερο στο x^k ελάχιστο του $\phi(x)$ όταν το x περιορίζεται πάνω στην ακτίνα που διέρχεται από το x^k και έχει τη δεύθυνση του $-\nabla\phi(x^k)$. Βρίσκουμε δηλαδή τον μικρότερο θετικό αριθμό α^* όπου η συνάρτηση $g(\alpha) = \phi(x^k - \alpha\nabla\phi(x^k))$ έχει ελάχιστο και ορίζουμε $x^{k+1} = x^k - \alpha\nabla\phi(x^k)$.

Στην περίπτωση του συναρτησιακού (1.2), στο σημείο x^k το $\phi(x)$ ελαττώνεται ταχύτερα στην κατεύθυνση $-\nabla\phi(x^k) = b - Ax^k$, την οποία ταυτίζουμε με το υπόλοιπο r^k του x^k. Αν $r^k \neq 0$ (διαφορετικά $x^k = A^{-1}b$) υπολογίζουμε το x^{k+1} ελαχιστοποιώντας το πολυώνυμο (ως πρός α)

$$\phi(x^k + \alpha r^k) = \phi(x^k) - (r^k, r^k)\alpha + \frac{1}{2}(Ar^k, r^k)\alpha^2,$$

του οποίου το ελάχιστο λαμβάνεται για $\alpha = (r^k, r^k)/(Ar^k, r^k)$. Οδηγούμαστε λοιπόν στον εξής αλγόριθμο της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης για την ελαχιστοποίηση του συναρτησιακού (1.2):

$x^0 = 0$
for $k = 1, 2, \ldots$ **do**
  $r^{k-1} = b - Ax^{k-1}$
  if $r^{k-1} = 0$ **then**
    $x = x^{k-1}$, τέλος
  else
    $\alpha_k = (r^{k-1}, r^{k-1})/(Ar^{k-1}, r^{k-1})$
    $x^k = x^{k-1} + \alpha_k r^{k-1}$
  end
end

Ο αλγόριθμος τερματίζεται όταν ικανοποιηθούν ένα ή περισσότερα από τα συνήθη κριτήρια τερματισμού επαναληπτικών μεθόδων, για παράδειγμα, αν $\|r^k\| \le \delta\|r^0\|$, για κάποια σταθερά $0 < \delta < 1$. Εδώ, $\|\cdot\| = (\cdot,\cdot)^{1/2}$ είναι η νόρμα που παράγεται από το ευκλείδειο εσωτερικό γινόμενο.

Θα μελετήσουμε τη σύγκλιση της μεθόδου στη φυσική νόρμα του προβλήματος δηλαδή τη νόρμα που παράγεται από το εσωτερικό γινόμενο (Ax, y) στον $\mathbb{R}^n$. Θα χρησιμοποιήσουμε το γεγονός ότι ο A, σαν συμμετρικός και θετικά ορισμένος πίνακας, έχει n θετικές ιδιοτιμές $\lambda_{\min} = \lambda_1 \le \lambda_2 \le \cdots \le \lambda_n = \lambda_{\max}$ και n αντίστοιχα, ορθοκανονικά ως προς το $(\cdot,\cdot)$, ιδιοδιανύσματα v^j, $j = 1, \dots, n$.

Θεώρημα 1.1. *Έστω $\{x^j\}_{j\ge 0}$ η ακολουθία που παράγει η μέθοδος της καθόδου μέγιστης κλίσης για οποιοδήποτε $x^0 \in \mathbb{R}^n$ και έστω x η λύση του* (1.1). *Τότε $x^j \to x$, $j \to \infty$. Μάλιστα, αν $e^j = x - x^j$ είναι το σφάλμα της προσέγγισης x^j και $\kappa = \lambda_{\max}/\lambda_{\min}$ ισχύει ότι*

$$(Ae^j, e^j)^{1/2} \le \left(\frac{\kappa - 1}{\kappa + 1}\right)^j (Ae^0, e^0)^{1/2}, \quad j = 0, 1, \dots. \tag{1.4}$$

Απόδειξη. Έχουμε $Ae^j = r^j$ και $e^{j+1} = x - x^{j+1} = e^j - \alpha_{j+1} r^j$. Χρησιμοποιώντας τον ορισμό του α_{j+1} εύκολα βλέπουμε ότι $(Ae^{j+1}, r^j) = 0$. Οι σχέσεις αυτές μας επιτρέπουν να γράψουμε, για οποιοδήποτε $a \in \mathbb{R}$,

$$\begin{aligned}(Ae^{j+1}, e^{j+1}) &= (Ae^{j+1}, e^j - \alpha_{j+1} r^j) = (Ae^{j+1}, e^j) - a(Ae^{j+1}, r^j) \\ &= (Ae^{j+1}, e^j - a r^j).\end{aligned}$$

Από την ανισότητα Cauchy–Schwarz έχουμε τώρα

$$(Ae^{j+1}, e^{j+1}) \le (Ae^{j+1}, e^{j+1})^{1/2} (A(e^j - ar^j), e^j - ar^j)^{1/2}, \quad \forall a \in \mathbb{R}.$$

Χρησιμοποιώντας τώρα την σχέση $Ae^j = r^j$ έχουμε $e^j - ar^j = (I - aA)e^j$ οπότε $A(e^j - ar^j) = A(I - aA)e^j = (I - aA)Ae^j$. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι

$$(Ae^{j+1}, e^{j+1}) \le \inf_{a\in\mathbb{R}} ((I - aA)Ae^j, (I - aA)e^j), \quad j \ge 0. \tag{1.5}$$

Αν $u \in \mathbb{R}^n$ μπορούμε να γράψουμε $u = \sum_{j=1}^n (u, v^j) v^j$ και $Au = \sum_{j=1}^n \lambda_j (u, v^j) v^j$. Γενικότερα, για κάθε πραγματικό πολυώνυμο p έχουμε $p(A)u = \sum_{j=1}^n p(\lambda_j)(u, v^j) v^j$, οπότε

$$\begin{aligned}((I - aA)Ae^j, (I - aA)e^j) &= \sum_{i=1}^n (1 - a\lambda_i)^2 \lambda_i (e^j, v^i)^2 \\ &\le \max_{1\le i\le n} (1 - a\lambda_i)^2 \sum_{i=1}^n \lambda_i (e^j, v^i)^2 \\ &= \max_{1\le i\le n} (1 - a\lambda_i)^2 (Ae^j, e^j).\end{aligned}$$

Η σχέση αυτή και η (1.5) δίνουν

$$(Ae^{j+1}, e^{j+1})^{1/2} \le \inf_{a\in\mathbb{R}} \left(\max_{\lambda\in[\lambda_{\min}, \lambda_{\max}]} |1 - a\lambda| \right) (Ae^j, e^j)^{1/2}, \quad j \ge 0. \tag{1.6}$$

Προφανώς,

$$\sigma = \inf_{a\in\mathbb{R}} \left(\max_{\lambda\in[\lambda_{\min}, \lambda_{\max}]} |1 - a\lambda| \right) = \inf_{a\in\mathbb{R}} \left(\max(|1 - a\lambda_{\min}|, |1 - a\lambda_{\max}|) \right),$$

και η συνάρτηση $a \mapsto \max(|1 - a\lambda_{\min}|, |1 - a\lambda_{\max}|)$ παίρνει την ελάχιστη τιμή της όταν $1 - a\lambda_{\min} > 0$, $1 - a\lambda_{\max} < 0$ και $|1 - a\lambda_{\min}| = |1 - a\lambda_{\max}|$, δηλαδή όταν $a = 2/(\lambda_{\min} + \lambda_{\max})$. Τότε $\sigma = (\kappa - 1)/(\kappa + 1)$ και η εκτίμηση της ταχύτητας σύγκλισης της ακολουθίας $\{e^j\}$ προκύπτει από τη σχέση (1.6). $\square$

Παρατήρηση 1.2. *Είναι φανερό από τη σχέση* (1.4) *ότι η ταχύτητα σύγκλισης της ακολουθίας* $\{e^j\}$ *μπορεί να είναι πολύ μικρή αν ο λόγος* $\kappa = \lambda_{\max}/\lambda_{\min}$ *είναι μεγάλος, με άλλα λόγια αν ο δείκτης κατάστασης του πίνακα* A *στη νόρμα* $\|\cdot\| = (\cdot,\cdot)^{1/2}$ *είναι μεγάλος.*

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γεωμετρική ερμηνεία της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης. Οι ισοϋψείς επιφάνιες $\phi(x) = \text{σταθ.}$ του συναρτησιακού ϕ είναι ελλειψοειδή στον $\mathbb{R}^n$ με κέντρο το σημείο $A^{-1}b$ και άξονες παράλληλους προς τα ιδιοδιανύσματα v^i με μήκη αξόνων ανάλογα των αριθμών $\lambda_i^{-1/2}$. Μπορεί να δειχθεί ακόμα ότι τα διανύσματα $x^{k+1} - x^k$ και $x^k - x^{k-1}$ είναι ορθογώνια. Αν λοιπόν $\lambda_{\max} \gg \lambda_{\min}$ τα ελλειψοειδή είναι υπερβολικά στενόμακρα και η κάθοδος προς το κέντρο μιας βαθιάς χαράδρας με απότομες πλαγιές γίνεται με ζίγκ-ζάγκ στις διαδοχικές ορθογώνιες κατευθύνσεις $r^k = -\nabla\phi(x^k)$ μεταξύ των πλαγιών πράγμα που καθυστερεί πολύ την κάθοδο. Έτσι, η τακτική της ελαχιστοποίησης κατά μήκος των διευθύνσεων μέγιστης κλίσης αποδεικνύεται κακή στρατηγική.

Επιχειρούμε τώρα να ελαχιστοποιήσουμε το συναρτησιακό ϕ σε κατευθύνσεις $p^1, p^2, \ldots$, που δεν συμπίπτουν αναγκαστικά με τα υπόλοιπα $r^0, r^1, \ldots$, ελπίζοντας να βελτιώσουμε την ταχύτητα σύγκλισης. Είναι εύκολο να δούμε ότι, για δεδομένα x^{k-1} και μη μηδενικό διάνυσμα p^k, η συνάρτηση $\phi(x^{k-1} + \alpha p^k)$ ελαχιστοποιείται όταν

$$a = a_k = (p^k, r^{k-1})/(Ap^k, p^k).$$

Αν λοιπόν θέσουμε $x^k = x^{k-1} + \alpha_k p^k$ θα ισχύει $\phi(x^k) < \phi(x^{k-1})$, εφ' όσον $(p^k, r^{k-1}) \neq 0$. Όπως και πρίν,

$$\phi(x^k) = \phi(x^{k-1}) - \frac{(p^k, r^{k-1})}{2(Ap^k, p^k)}.$$

Γενικεύουμε λοιπόν τον αλγόριθμο της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης ως εξής:

$x^0 = 0$
for $k = 1, 2, \ldots$ **do**
  $r^{k-1} = b - Ax^{k-1}$
  if $r^{k-1} = 0$ **then**
    $x = x^{k-1}$, τέλος
  else
    διάλεξε p^k τέτοιο ώστε $(p^k, r^{k-1}) \neq 0$
    $\alpha_k = (p^k, r^{k-1})/(Ap^k, p^k)$
    $x^k = x^{k-1} + \alpha_k p^k$
  end
end

Παρατηρούμε ότι, λόγω της αναδρομικής σχέσης $x^k = x^{k-1} + \alpha_k p^k$, μπορούμε να γράψουμε $x^k = a_1 p^1 + \cdots + a_k p^k$, $1 \leq i \leq k$. Θα ήταν ιδανικό, για παράδειγμα, αν διαλέγαμε τα p^i έτσι ώστε να είναι γραμμικά ανεξάρτητα και έτσι ώστε το x^k να λύνει το πρόβλημα ελαχιστοποίησης

$$\min_{x \in \langle p^1, \ldots, p^k \rangle} \phi(x), \tag{1.7}$$

όπου $\langle p^1, \ldots, p^k \rangle$ είναι το σύνολο των διανυσμάτων που είναι γραμμικοί συνδιασμοί των $p^1, \ldots, p^k$. Είναι εύκολο να δειχθεί ότι το πρόβλημα ελαχιστοποίησης (1.7) έχει μοναδική λύση. Είναι φανερό ότι με μια τέτοια κατασκευή ο γενικευμένος αλγόριθμος της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης θα συνέκλινε σε ακριβώς n βήματα στη λύση του συστήματος (1.1). Πράγματι, το x^n θα ελαχιστοποιούσε το $\phi(x)$ για $x \in \langle p^1, \ldots, p^n \rangle = \mathbb{R}^n$, δηλαδή $x^n = A^{-1}b$. Από την άλλη μεριά, όμως, είναι επίσης φανερό ότι ο συγκεκριμένος αλγόριθμος παράγει ένα διάνυσμα x^k που λύνει το *μονοδιάστατο* πρόβλημα ελαχιστοποίησης

$$\min_{\alpha \in \mathbb{R}} \phi(x^{k-1} + \alpha p^k). \tag{1.8}$$

Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα κατά πόσο είναι δυνατόν να διαλέξουμε τις κατευθύνσεις p^k έτσι ώστε το x^k, η λύση του (1.8), να είναι επίσης λύση του (1.7). Η ανάλυση που ακολουθεί επιχειρεί να διακιολογήσει τη θετική απάντηση σε αυτό το ερώτημα.

Αν $P_j = \left[p^1, \ldots, p^j\right]$ είναι ο $n \times j$ πίνακας με στήλες τα διανύσματα $p^1, \ldots, p^j$, τότε ένα διάνυσμα $z \in \mathbb{R}^n$ ανήκει στο πεδίο τιμών $\mathcal{R}(P_j)$ του πίνακα P_j αν και μόνο αν $z \in \langle p^1, \ldots, p^j \rangle$. Ειδικώτερα, αν $x \in \mathcal{R}(P_k)$ τότε το x μπορεί να γραφεί στη μορφή $x = P_{k-1}y + ap^k$ για κάποιο $y \in \mathbb{R}^{n-1}$ και $a \in \mathbb{R}$. Τότε έχουμε

$$\phi(P_{k-1}y + ap^k) = \phi(P_{k-1}y) + \frac{a^2}{2}(Ap^k, p^k) - a(p^k, b) + a(P_{k-1}y, Ap^k). \tag{1.9}$$

Για την ελαχιστοποίηση λοιπόν του $\phi(x)$ για $x \in \mathcal{R}(P_k)$ θα μηδενίσουμε, κατ' αρχήν, τον τελευταίο όρο στη σχέση (1.9): με δεδομένα p^i, $1 \leq i \leq k-1$ υπολογίζουμε το p^k έτσι ώστε

$$P_{k-1}^T A p^k = 0. \tag{1.10}$$

Μπορούμε ακόμα να μηδενίσουμε τον δεύτερο και τρίτο όρο στο δεξί μέλος της (1.9) επιλέγοντας

$$a = a_k = \frac{(p^k, b)}{(Ap^k, p^k)}. \tag{1.11}$$

Για τον πρώτο όρο στο δεξί μέλος της (1.9), δηλαδή την ελαχιστοποίηση του $\phi(P_{k-1}y)$ για $y \in \mathbb{R}^{k-1}$, αρκεί να ελαχιστοποιήσουμε το ϕ πάνω στον υπόχωρο $\langle p^1, \ldots, p^{k-1} \rangle$, πρόβλημα που η λύση του x^{k-1} έχει ήδη βρεθεί. Αν λοιπόν συμβαίνει αυτό και ισχύουν οι σχέσεις (1.10) και (1.11) τότε το πρόβλημα (1.7) λύνεται για $x = x^k = x^{k-1} + a_k p^k$. Επιπλέον, επειδή $x^{k-1} \in \langle p^1, \ldots, p^{k-1} \rangle$, έχουμε $x^{k-1} = P_{k-1}z$ για κάποιο $z \in \mathbb{R}^{k-1}$. Από την (1.10) προκύπτει τότε ότι

$$(p^k, Ax^{k-1}) = (Ap^k, P_{k-1}z) = z^T P_{k-1}^T A p^k = 0,$$

δηλαδή ότι το a_k που δίνεται από τη σχέση (1.11) ικανοποιεί και τη σχέση

$$a_k = \frac{(p^k, b - Ax^{k-1})}{(Ap^k, p^k)} = \frac{(p^k, r^{k-1})}{(Ap^k, p^k)}. \tag{1.12}$$

Αυτό σημαίνει ότι το a_k λύνει το μονοδιάστατο πρόβλημα ελαχιστοποίησης (1.8). Συνοψίζουμε τα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης: αν το p^k επιλεγεί έτσι ώστε να ισχύει η (1.10), δηλαδή να ισχύουν οι σχέσεις

$$(Ap^i, p^k) = 0, \quad i = 1, \ldots, k-1, \tag{1.13}$$

τότε ο γενικευμένος αλγόριθμος της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης κατασκευάζει a_k και x^k που λύνουν τα προβλήματα (1.7) και (1.8). Αν η (1.13) ισχύει, λέμε ότι το p^k είναι A-συζυγές ή A-ορθογώνιο προς τα $p^1, \ldots, p^{k-1}$.

Απομένει να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα:

1. Είναι τα p^i γραμμικά ανεξάρτητα;
2. Ισχύει ότι $(p^k, r^{k-1}) \neq 0$ έτσι ώστε να έχουμε ελάττωση του ϕ στο βήμα k του γενικευμένου αλγορίθμου της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης;
3. Πως υπολογίζουμε στην πράξη τα p^i;

Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι θετική. Αν τα διανύσματα p^i, $1 \leq i \leq m$ του $\mathbb{R}^n$ είναι A-συζυγή, δηλαδή αν

$$(Ap^i, p^j) = 0, \quad i \neq j, \tag{1.14}$$

και $\sum_{i=1}^m c_i p^i = 0$ για κάποιες σταθερές $c_1, \ldots, c_m$, παίρνοντας το εσωτερικό γινόμενο με κάποιο p^j και χρησιμοποιώντας την (1.14) έχουμε διαδοχικά

$$0 = \left(\sum_{i=1}^m c_i p^i, p^j \right) = \left(\sum_{i=1}^m c_i A p^i, p^j \right) = \sum_{i=1}^m c_i (Ap^i, p^j) = c_j (Ap^j, p^j),$$

σχέση από την οποία προκύπτει ότι $c_j = 0$. Όπως τονίστηκε παραπάνω, αν κατασκευάσουμε τα p^i έτσι ώστε να ισχύει η (1.13) τότε θα είναι γραμμικά ανεξάρτητα και επομένως ο γενικευμένος αλγόριθμος της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλίσης δίνει την ακριβή λύση του προβλήματος σε n βήματα.

Για το δεύτερο ερώτημα, αν κάποιο r^{k-1} είναι μηδέν τότε ο αλγόριθμος τερματίζει και έχουμε $x^{k-1} = x = A^{-1}b$. Διαφορετικά, δείχνουμε ότι υπάρχει $p^k \in \mathbb{R}^n$ που ικανοποιεί την (1.13) και τέτοιο ώστε $(p^k, r^{k-1}) \neq 0$. Πράγματι, αν για κάθε $p \in \mathbb{R}^n$ που είναι A-συζυγές προς τα p^i, $1 \leq i \leq k-1$, ισχύει $(p, r^{k-1}) = 0$, ή, ισοδύναμα, $(p, b - Ax^{k-1}) = 0$, τότε $(p, b) = 0$ (θυμηθείτε ότι $x^{k-1} \in \langle p^1, \ldots, p^{k-1} \rangle$). Από τη σχέση αυτή συμπεραίνουμε ότι $p \in \langle Ap^1, \ldots, Ap^{k-1} \rangle^\perp$, ισοδύναμα, $b \in \langle Ap^1, \ldots, Ap^{k-1} \rangle$. Επομένως, $A^{-1}b \in \langle p^1, \ldots, p^{k-1} \rangle$, δηλαδή $x^{k-1} = A^{-1}b$ και $r^{k-1} = 0$, το οποίο είναι άτοπο. Συνεπώς, μπορούμε να βρούμε p^k A-συζυγές προς τα p^i, $1 \leq i \leq k-1$, τέτιοιο ώστε $(p^k, r^{k-1}) \neq 0$, αν βέβαια $r^{k-1} \neq 0$.

Όπως παρατηρήσαμε παραπάνω, p είναι A-συζυγές προς τα p^i, $1 \leq i \leq k-1$ αν και μόνο αν $p \in \langle Ap^1, \ldots, Ap^{k-1} \rangle^\perp$. Η λεγόμενη *μέθοδος των συζυγλων κλίσεων* των Hestens και Stiefel (1952) επιλέγει ως p^k το πλησιέστερο προς το r^{k-1} διάνυσμα του υπόχωρου $\langle Ap^1, \ldots, Ap^{k-1} \rangle^\perp$. Μπορούμε λοιπόν να εκφράσουμε τον αλγόριθμο της μεθόδου των συζυγών κλίσεων ως εξής:

$x^0 = 0$
for $k = 1, 2, \ldots$ **do**
  $r^{k-1} = b - Ax^{k-1}$
  if $r^{k-1} = 0$ **then**
    $x = x^{k-1}$, τέλος
  else

$$p^k = \begin{cases} r^0, & \text{αν } k = 1 \\ \text{ορθή προβολή του } r^{k-1} \text{ στον } \langle Ap^1, \ldots, Ap^{k-1} \rangle^\perp, & \text{αν } k > 1 \end{cases}$$

    $\alpha_k = (p^k, r^{k-1})/(Ap^k, p^k)$
    $x^k = x^{k-1} + \alpha_k p^k$
  end
end

Στην επόμενη ενότητα απαντάμε το τρίτο ερώτημα που θέσαμε παραπάνω, δηλαδή πως υπολογίζουμε αποτελεσματικά τα p^k και, επιπλέον, εκτιμούμε το σφάλμα $e^k = x - x^k$ της μεθόδου των συζυγών κλίσεων.

Ασκήσεις

Άσκηση 1.1. *Βρείτε μια αναδρομική σχέση μεταξύ των υπολοίπων r^k, r^{k-1} που να μας επιτρέπει να γράψουμε τον αλγόριθμο της μεθόδου της καθόδου μέγιστης κλόσης έτσι ώστε να απαιτείται ένας μόνο πολλαπλασιασμός πίνακα επί διάνυσμα για κάθε k. Πόσες, συνολικά, πράξεις απαιτεί ο νέος αλγόριθμος;*

Άσκηση 1.2. *Δείξτε ότι δύο διαδοχικά υπόλοιπα της μεθόδου της καθόδου της μέγιστης κλίσης είναι ορθογώνια, δηλαδή $(r^j, r^{j-1}) = 0$, $j \geq 1$. Δείξτε επίσης ότι τα διανύσματα $x^{j+1} - x^j$ και $x^j - x^{j-1}$, $j \geq 1$ είναι ορθογώνια.*

Άσκηση 1.3. *Δείξτε ότι η παράσταση* (Ax, y), $x, y \in \mathbb{R}^n$, *ορίζει ένα εσωτερικό γινόμενο στον* $\mathbb{R}^n$ *και, ως εκ τούτου, η συνάρτηση* $x \mapsto (Ax, x)^{1/2}$ *είναι νόρμα. Βρείτε τις καλύτερες σταθερές σύγκρισης μεταξύ αυτής της νόρμας και της ευκλείδειας νόρμας.*

Άσκηση 1.4. *Χρησιμοποιώντας τον συμβολισμό του Θεωρήματος 1.1 δείξτε ότι για* $j \geq 0$ *έχουμε*

$$(Ae^{j+1}, e^{j+1}) = \left[1 - \frac{(r^j, r^j)^2}{(Ar^j, r^j)(A^{-1}r^j, r^j)}\right](Ae^j, e^j).$$

Δείξτε επίσης την ανισότητα του Kantorovich

$$(Ax, x)(A^{-1}x, x) \leq \left[\frac{(\lambda_{\max} + \lambda_{\min})^2}{4\lambda_{\max}\lambda_{\min}}\right]\|x\|^4,$$

και δώστε έτσι μια δεύτερη απόδειξη του Θεωρήματος 1.1.

Άσκηση 1.5. *Θεωρούμε το* 2×2 *σύστημα* $Ax = b$ *με*

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & \lambda \end{pmatrix}$$

και $b = x = 0$. *Αν* $x^k = (x_1, x_2)$ *δείξτε ότι η μέθοδος της καθόδου μέγιστης κλίσης δίνει*

$$x^{k+1} = \frac{x_1 x_2(\lambda - 1)}{x_1^2 + \lambda^3 x_2^2}\begin{pmatrix} \lambda^2 x_2 \\ -x_1 \end{pmatrix}$$

Σχεδιάστε για $\lambda = 5$ *τις ισοϋψείς καμπύλες του συναρτησιακού* $\phi(x)$ *και μερικές διαδοχικές προσεγγίσεις* x^k, $k = 1, 2, \ldots$, *με* $x^0 = (5, 1)^T$. *Αν* $\lambda = 100$, *πόσα βήματα της μεθόδου θα χρειαστούν έτσι ώστε το σφάλμα* $(Ae^j, e^j)^{1/2}$ *να γίνει μικρότερο από* $\epsilon(Ae^0, e^0)^{1/2}$ *όπου* $\epsilon > 0$ *δεδομένο;*

Άσκηση 1.6. *Έστω* M *ένας υπόχωρος του* $\mathbb{R}^n$ *και* $y \in \mathbb{R}^n$ *ένα δεδομένο διάνυσμα. Δείξτε ότι το πρόβλημα ελαχιστοποίησης του* $\phi(x)$ *για* $x \in y + M$ *έχει μοναδική λύση.*

2 Η μέθοδος των συζυγών κλίσεων

Ξεκινάμε την ανάλυση της μεθόδου των συζυγών κλίσεων αποδεικνύοντας μερικές χρήσιμες ιδιότητες των υπολοίπων r^i και κατευθύνσεων p^i. Κατ' αρχήν, θα λέμε ότι ο αλγόριθμος της μεθόδου των συζυγών κλίσεων *ολοκληρώνει k βήματα* αν $r^i \neq 0$, $0 \leq i \leq k-1$. Σε αυτή την περίπτωση, τα x^i, $1 \leq i \leq k$ έχουν υπολογιστεί επαγωγικά από τις σχέσεις: $x^0 = 0$ και

$$x^i = x^{i-1} + a_i p^i, \quad i \geq 1. \tag{2.1}$$

Λήμμα 2.1. *Αν ο αλγόριθμος της μεθόδου των συζυγών κλίσεων ολοκληρώνει k βήματα, τότε για $i = 1, 2, \ldots, k$ έχουμε*

$$r^i = r^{i-1} - a_i A p^i, \tag{2.2}$$

$$P_i^T r^i = 0, \tag{2.3}$$

όπου P_i είναι ο $n \times i$ πίνακας $[p^1, \ldots, p^i]$ με στήλες τα p^i.

Απόδειξη. Η σχέση (2.2) προκύπτει εύκολα από την (2.1). Για την (2.3) τώρα, γνωρίζουμε ότι το πρόβλημα ελαχιστοποίησης

$$\min_{x \in \langle p^1, \ldots, p^i \rangle} \phi(x), \tag{2.4}$$

λύνεται μοναδικά για $x = x^i$. Εξ' άλλου, επειδή $x \in \langle p^1, \ldots, p^i \rangle$, δηλαδή, $x \in \mathcal{R}(P_i)$, το (2.4) είναι ισοδύναμο με το πρόβλημα

$$\min_{y \in \mathbb{R}^i} \phi(P_i y), \tag{2.5}$$

του οποίου η λύση y^i ικανοποιεί $(P_i^T A P_i) y^i = P_i^T b$. Από τη σχέση $x^i = P_i^y$ έπεται αμέσως η $P_i^T A x^i = P_i^T b$, δηλαδή $P_i^T r^i = 0$. □

Λήμμα 2.2. *Για $k \geq 2$, τα διανύσματα p^k που παράγονται από τον αλγόριθμο της μεθόδου των συζυγών κλίσεων (εφ' όσον ολοκληρώνει k βήματα) δίνονται από τις σχέσεις*

$$p^k = r^{k-1} - A P_{k-1} z^{k-1}, \tag{2.6}$$

όπου $z^{k-1} \in \mathbb{R}^{k-1}$ είναι η μοναδική λύση του προβλήματος ελαχιστοποίησης

$$\min_{z \in \mathbb{R}^{k-1}} \|r^{k-1} - A P_{k-1} z\|. \tag{2.7}$$

Απόδειξη. Εξ' ορισμού, το p^k είναι η ορθή προβολή του r^{k-1} στον υπόχωρο $\mathcal{R}(AP_{k-1})^{\perp}$. Συνεπώς, το $r^{k-1} - p^k$ είναι η ορθή προβολή του r^{k-1} στον υπόχωρο $\mathcal{R}(AP_{k-1})$, δηλαδή $r^{k-1} - p^k = AP_{k-1} z^{k-1}$ για $z^{k-1} \in \mathbb{R}^{k-1}$. Η μοναδικότητα του z^{k-1} έπεται από την γραμμική ανεξαρτησία των p^i. Το z^{k-1} λύνει το πρόβλημα ελαχιστοποίησης

$$\begin{aligned}
\|r^{k-1} - (r^{k-1} - p^k)\| = \|p^k\| &= \|r^{k-1} A P_{k-1} z^{k-1}\| \\
&= \min_{u \in \mathcal{R}(AP_{k-1})} \|r^{k-1} - u\| = \min_{z \in \mathbb{R}^{k-1}} \|r^{k-1} - A P_{k-1} z\|.
\end{aligned}$$

□

Τα δύο αυτά λήμματα θα τα χρησιμοποιήσουμε για να απόδειξουμε το εξής σημαντικό, θεωρητικό αποτέλεσμα.

Πρόταση 2.3. *Αν ο αλγόριθμος της μεθόδου των συζυγών κλίσεων ολοκληρώνει k βήματα, τότε τα υπόλοιπα $r^0, \dots, r^{k-1}$ είναι ορθογώνια μεταξύ τους και για $j = 1, \dots, k$, ισχύει*

$$\langle p^1, \dots, p^j \rangle = \langle r^0, \dots, r^{j-1} \rangle = \langle b, Ab, \dots, A^{j-1}b \rangle. \tag{2.8}$$

Απόδειξη. Από την (2.2) για $1 \le i \le k-1$ έχουμε ότι $Ap^i = (r^i - r^{i-1})/a_i$. Άρα $Ap^i \in \langle r^0, \dots, r^i \rangle$. Τότε η (2.6) δίνει ότι $p^j = r^{j-1} - [Ap^1, \dots, Ap^{j-1}]z^{j-1} \in \langle r^0, \dots, r^i \rangle$, για $1 \le j \le k$. Έπεται λοιπόν ότι $p^j = c_{j,0}r^0 + \cdots + c_{j,j-1}r^{j-1}$, όπου $c_{j,j-1} \ne 0$ γιατί τα p^j είναι γραμμικά ανεξάρτητα (ως A-συζυγή). Εισάγοντας τον $n \times k$ πίνακα $R_k = [r^0, \dots, r^{k-1}]$ έχουμε $P_k = R_k C$, όπου C ένας $k \times k$ αντιστρέψιμος, άνω τριγωνικός πίνακας. Συνεπώς, $R_k = P_k C^{-1}$ και επειδή ο C^{-1} είναι άνω τριγωνικός συμπεραίνουμε ότι για $1 \le j \le k$, $r^{j-1} \in \langle p^1, \dots, p^j \rangle$. Από την (2.3) όμως έχουμε ότι $(p^j, r^i) = 0$, $1 \le j \le i \le k-1$. Από τις δύο αυτές σχέσεις έχουμε ότι $(r^j, r^i) = 0$ για $0 \le j \le i \le k-1$, το οποίο αποδεικνύει τον πρώτο ισχυρισμό της πρότασης.

Η (2.8) αποδεικνύεται με επαγωγή ως προς j. Επειδή $p^1 = r^0 = b$, ισχύει για $j = 1$. Έστω ότι ισχύει για κάποιο j, $1 \le j \le k-1$. Από την (2.2) έχουμε ότι $r^j = r^{j-1} - a_j Ap^j \in \langle b, Ab, \dots, A^j b \rangle$, ενώ η (2.6) δίνει $p^{j+1} = r^j - A(z_1^j p^j + \cdots + z_j^j p^j) \in \langle b, Ab, \dots, A^j b \rangle$. Συνεπώς, οι δύο υπόχωροι $\langle r^0, \dots, r^j \rangle$ και $\langle p^1, \dots, p^{j+1} \rangle$ (και οι δύο διαστάσεως $j+1$) περιέχονται στον υπόχωρο $\langle b, Ab, \dots, A^j b \rangle$ ο οποίος έχει επίσης διάσταση $j+1$. Άρα η (2.8) ισχύει για $j+1$. □

Παρατήρηση 2.4. *Μπορούμε εύκολα να γενικεύσουμε τη μέθοδο των συζυγών κλίσεων για αρχική τιμή $x^0 \ne 0$. Ορισμένα όμως προφανή πράγματα αλλάζουν στις αποδείξεις, π.χ., το x^j λύνει τώρα το πρόβλημα ελαχιστοποίησης*

$$\min_{y \in x^0 + \langle p^0, \dots p^j \rangle} \phi(x). \tag{2.9}$$

Οι σχέσεις (2.1)–(2.3) εξακολουθούν να ισχύουν όπως επίσης και το πρώτο συμπέρασμα της Πρότασης 2.3. Ακόμα, η (2.8) θα πρέπει να αντικατασταθεί από την

$$\langle p^1, \dots, p^j \rangle = \langle r^0, \dots, r^{j-1} \rangle = \langle r^0, Ar^0, \dots, A^{j-1}r^0 \rangle, \quad 1 \le j \le k. \tag{2.10}$$

Είμαστε τώρα σε θέση να εκτιμήσουμε το σφάλμα $x - x^k$ σε κάθε βήμα την μεθόδου.

Θεώρημα 2.5. *Έστω $\{x^j\}$, $j \ge 0$ η ακολουθία που παράγει η μέθοδος των συζυγών κλίσεων για οποιαδήποτε αρχική τιμή $x^0 \in \mathbb{R}^n$, x η λύση του (1.1) και $e^j = x - x^j$. Έστω ακόμα $\kappa = \lambda_{\max}/\lambda_{\min}$. Για $j \ge 1$ έχουμε τότε ότι*

$$(Ae^j, e^j)^{1/2} \le 2 \left[\frac{\sqrt{\kappa} - 1}{\sqrt{\kappa} + 1} \right]^j (Ae^0, e^0)^{1/2}. \tag{2.11}$$

Απόδειξη. Κατ' αρχήν σημειώνουμε ότι για οποιοδήποτε $y \in \mathbb{R}^n$ έχουμε $(A(x-y), x-y) = 2\phi(y) + (Ax, x)$. Συνεπώς το πρόβλημα ελαχιστοποίησης $\min_{y \in S} \phi(y)$ για $S \subset \mathbb{R}^n$ είναι ισοδύναμο με το πρόβλημα ελαχιστοποίησης $\min_{y \in S}(A(x-y), x-y)$. Συμπεραίνουμε, επειδή x^j είναι η μοναδική λύση του (2.9), ότι

$$\begin{aligned} (Ae^j, e^j) = (A(x - x^j), x - x^j) &= \min_{y \in x^0 + \langle p^1, \dots, p^j \rangle} (A(x-y), x-y) \\ &= \min_{z \in \langle p^1, \dots, p^j \rangle} (A(e^0 + z), e^0 + z). \end{aligned} \tag{2.12}$$

Λόγω της (2.10) έχουμε ότι $z \in \langle p^1, \dots, p^j \rangle$ αν και μόνο αν $z \in \langle r^0, Ar^0, \dots, A^{j-1}r^0 \rangle$, δηλαδή αν $z = \pi_{j-1}(A)r^0$ για κάποιο πολυώνυμο $\pi_{j-1} \in \mathbb{P}_{j-1}$. Η (2.12) και το γεγονός ότι $r^0 = Ae^0$ δίνουν ότι

$$(Ae^j, e^j) = \min_{\pi \in \mathbb{P}_{j-1}} ((I + A\pi(A))^2 Ae^0, e^0). \tag{2.13}$$

Εδώ υποθέτουμε ότι $j \geq 1$ και ότι ο αλγόριθμος της μεθόδου των συζυγών κλίσεων ολοκληρώνει j βήματα. Η σχέση (2.13) ισχύει και για $j = 0$ αν ορίσουμε $\mathbb{P}_{-1} = \{0\}$. Με πράξεις ανάλογες με εκείνες της απόδειξης του Θεωρήματος 1.1 παίρνουμε

$$(Ae^j, e^j) \leq \min_{\pi \in \mathbb{P}_{j-1}} \max_{\lambda \in [\lambda_{\min}, \lambda_{\max}]} (1 + \lambda\pi(\lambda))^2 \, (Ae^0, e^0).$$

Έχουμε τελικά

$$(Ae^j, e^j)^{1/2} \leq \sigma_j (Ae^0, e^0)^{1/2}, \quad j \geq 0, \tag{2.14}$$

όπου για $j \geq 0$ έχουμε θέσει $\sigma_0 = 1$ και

$$\sigma_j = \min_{\pi \in \mathbb{P}_{j-1}, \pi(0)=1} \max_{\lambda \in [\lambda_{\min}, \lambda_{\max}]} |\pi(\lambda)|. \tag{2.15}$$

Αποδεικνύουμε στο Λήμμα 2.7 παρακάτω ότι

$$\sigma_j \leq 2 \left[\frac{\sqrt{\kappa} - 1}{\sqrt{\kappa} + 1} \right]^j, \quad j \geq 1. \tag{2.16}$$

Από τις σχέσεις (2.14) και (2.16) έπεται αμέσως η (2.11) και αυτό ολοκληρώνει την απόδειξη του θεωρήματος. □

Η λύση του προβλήματος "min–max" (2.14) γίνεται με χρήση πολυωνύμων Chebyshev. Υπενθυμίζουμε ότι τα πολυώνυμα Chebyshev $T_j(z)$ ορίζονται από τις αναδρομικές σχέσεις

$$\begin{aligned} T_0(z) &= 1, \\ T_1(z) &= z, \\ T_j(z) &= 2zT_{j-1}(z) - T_{j-2}(z), \quad j \geq 2. \end{aligned} \tag{2.17}$$

Από τον ορισμό τους είναι εύκολο να αποδείξει κανείς τις ακόλουθες ιδιότητες των πολυωνύμων Chebyshev $T_m(z)$, $m \geq 0$:

1. $\deg(T_m(z)) = m$, $T_m(1) = 1$ και $T_m(z)$ είνα άρτια, αντίστοιχα, περιττή συνάρτηση αν m άρτιος, αντίστοιχα, περιττός.
2. Έχουμε,
$$T_m(z) = \begin{cases} \cos(m \cos^{-1} z), & -1 \leq z \leq 1 \\ \cosh(m \cosh^{-1} z), & z \geq 1 \end{cases}$$
δηλαδή, $T_m(z) = \cos(m\theta)$, όπου $z = \cos(\theta), \theta \in [0, \pi]$, αν $-1 \leq z \leq 1$, και $T_m(z) = \cosh(mu)$, όπου $z = \cosh u, u \geq 0$, αν $z \geq 1$.
3. $T_m(z) = \frac{1}{2} \left[\left(z + (z^2 - 1)^{1/2}\right)^m + \left(z - (z^2 - 1)^{1/2}\right)^m \right]$

Τα πολυώνυμα Chebyshev είναι χρήσιμα στην περίπτωσή μας λόγω της εξής σημαντικής ιδιότητας:

Λήμμα 2.6. *Έστω $0 < a < b$. Τότε το πρόβλημα* "min–max"

$$\min_{\pi \in \mathbb{P}_m, \pi(0)=1} \left(\max_{a \leq z \leq b} |\pi(z)| \right) \tag{2.18}$$

λύνεται μοναδικά από το πολυώνυμο

$$\widetilde{\pi}_m(z) = T_m\left(\frac{b + a - 2z}{b - a}\right) / \, T_m\left(\frac{b + a}{b - a}\right), \tag{2.19}$$

για το οποίο ισχύει

$$\max_{a \leq z \leq b} |\widetilde{\pi}(z)| = 1 / \, T_m\left(\frac{b + a}{b - a}\right). \tag{2.20}$$

Απόδειξη. Για $m \geq 0$ έχουμε $\max_{-1\leq y\leq 1}|T_m(y)| = 1$ και η μέγιστη αυτή απόλυτη τιμή λαμβάνεται στα σημεία $y_j = \cos(j\pi/m)$, $j = 0, 1, \ldots, m$, όπου $T_m(y_j) = (-1)^j$. Θεωρούμε τον γραμμικό μετασχηματισμό $z \mapsto y, y = (b+a-2x)/(b-a)$ που απεικονίζει αμφιμονοσήμαντα το διάστημα $a \leq z \leq b$ πάνω στο διάστημα $-1 \leq y \leq 1$. Για το πολυώνυμο $\widetilde{\pi}(z), a \leq z \leq b$ στη σχέση (2.19) έχουμε $\widetilde{\pi}(0) = 1$ και

$$\max_{a\leq z\leq b}|\widetilde{\pi}(z)| = \max_{-1\leq y\leq 1}|T_m(y)|/T_m\left(\frac{b+a}{b-a}\right) = 1/T_m\left(\frac{b+a}{b-a}\right),$$

δηλαδή ισχύσει η (2.20). Η μέγιστη αυτή τιμή του $\widetilde{\pi}(z)$ λαμβάνεται σε $m+1$ διακριτά σημεία $z_j, j = 0, \ldots, m$, όπου το $\widetilde{\pi}$ έχει εναλλασσόμενο πρόσημο. Έστω τώρα ότι υπάρχει άλλο πραγματικό πολυώνυμο $q_m(z)$, βαθμού $\leq m$, τέτοιο ώστε $q_m(0) = 1$ και $\max_{a\leq z\leq b}|q_m(z)| < \max_{a\leq z\leq b}|\widetilde{\pi}(z)|$. Τότε το πολυώνυμο $p_m(z) = q_m(z) - \widetilde{\pi}(z)$ είναι βαθμού $\leq m$ και έχει $m+1$ διακριτές ρίζες. Άρα $p_m(z) = 0$, άτοπο. Συνεπώς το πρόβλημα $\widetilde{\pi}(z)$ λύνει το πρόβλημα "min–max" (2.18). □

Είμαστε τώρα σε θέση να αποδείξουμε τις σχέσεις (2.16).

Λήμμα 2.7. *Αν οι αριθμοί σ_j ορίζονται από την* (2.15) *τότε ισχύουν οι σχέσεις* (2.16).

Απόδειξη. Από το Λήμμα 2.6 και τη σχέση (2.15) συμπεραίνουμε ότι

$$\sigma_j = 1/T_j\left((\lambda_{\max} + \lambda_{\min})/(\lambda_{\max} - \lambda_{\min})\right),$$

αν $\lambda_{\min} \neq \lambda_{\max}$. Συνεπώς για $\kappa \neq 1$, $j \geq 1$ έχουμε

$$\sigma_j = 1/T_j\left((\kappa + 1)/(\kappa - 1)\right).$$

Χρησιμοποιώντας την παράσταση (3) των πολυωνύμων Chebyshev που δώσαμε παραπάνω, για $z = (\kappa + 1)/(\kappa - 1)$, παίρνουμε

$$\sigma_j = f(\kappa^{-1/2})\left[(\kappa^{1/2} - 1)/(\kappa^{1/2} + 1)\right]^j, \quad j \geq 1, \tag{2.21}$$

όπου για $x \in [0, 1]$ η συνάρτηση $f(x)$ ορίζεται ως

$$f(x) = 2(1 + x)^{2j}/\left[(1 + x)^{2j} + (1 - x)^{2j}\right],$$

για την οποία ισχύει $1 = f(0) \leq f(x) \leq f(1) = 2$, $x \in [0, 1]$. Συνεπώς, λόγω της (2.21) και του ότι $\kappa \geq 1$, μια εκτίμηση του σ_j δίνεται από την (2.16). □

Ερχόμαστε τώρα στο πρόβλημα της αποτελεσματικής υλοποίησης του αλγορίθμου της μεθόδου των συζυγών κλίσεων που αναπτύξαμε στην προηγούμενη ενότητα. Κατ' αρχήν, από τα Λήμματα 2.1 και 2.2 προκύπτει ότι για $k \geq 2$ το διάνυσμα p^k είναι γραμμικός συνδιασμός των p^{k-1} και r^{k-1}. Για $k = 2$ αυτό είναι προφανές λόγω της (2.8). Για $k \geq 2$, υποθέτοντας πάντα ότι $r^{k-1} \neq 0$, θεωρούμε το διάνυσμα $z^{k-1} \in \mathbb{R}^{k-1}$ της (2.6) το οποίο το γράφουμε ως $z^{k-1} = (w, \mu)^T$, με $w \in \mathbb{R}^{k-2}$ και $\mu \in \mathbb{R}, \mu \neq 0$. Χρησιμοποιώντας την (2.6) και την (2.2) με $i = k - 1$ έχουμε

$$p^k = (1 + \frac{\mu}{a_{k-1}})r^{k-1} + s^{k-1}, \tag{2.22}$$

όπου,

$$s^{k-1} = -\frac{\mu}{a_{k-1}}r^{k-2} - AP_{k-2}w. \tag{2.23}$$

Η (2.23) δίνει τώρα ότι $(s^{k-1}, r^{k-1}) = 0$ επειδή τα r^i είναι ορθογώνια και, λόγω της (2.8), $AP_{k-2}w = A(w_1 p^1 + \cdots + w_{k-2}P^{k-2}) \in \langle Ab, A^2b, \ldots, A^{k-2}b \rangle \subset \langle r^0, \ldots, r^{k-2} \rangle$. Συνεπώς, από το Πυθαγόρειο Θεώρημα και την (2.22) έχουμε

$$\|p^k\|^2 = (1 + \frac{\mu}{a_{k-1}})^2 \|r^{k-1}\|^2 + \|s^{k-1}\|^2. \tag{2.24}$$

Το $z^{k-1} = (w, \mu)$ είναι εκείνο το στοιχείο του $\mathbb{R}^{k-1}$ που λύνει το πρόβλημα ελαχίστων τετραγώνων (2.7). Η κατασκευή του είναι ισοδύναμη με τον καθορισμό εκείνων των w, μ που ελαχιστοποιούν το $\|p^k\| = \|r^{k-1} - AP_{k-1}]z^{k-1}\|$, δηλαδή το δεξί μέλος της (2.24). Επειδή, πό την (2.23), η ποσότητα

$$\|s^{k-1}\|^2 = \left(\frac{\mu}{a_{k-1}}\right)^2 \|r^{k-2} - AP_{k-2}w'\|^2, \quad w' = \frac{a_{k-1}w}{\mu}$$

ελαχιστοποιείται ως προς w' για $r^{k-2} - AP_{k-2}w' = p^{k-1}$, θα πρέπει το s^{k-1} να είναι πολλαπλάσιο του p^{k-1}. Η (2.22) αποδεικνύει τον ισχυρισμό.

Χωρίς περιορισμό της γενικότητας υποθέτουμε ότι

$$p^k = r^{k-1} + \beta_k p^{k-1}, \quad k \geq 2. \tag{2.25}$$

Επειδή τα p^k, p^{k-1} είναι A-συζυγή η (2.25) δίνει

$$\beta_k = -(p^{k-1}, Ar^{k-1})/(Ap^{k-1}, p^{k-1}). \tag{2.26}$$

Οι δύο αυτές σχέσεις ορίζουν πλήρως το p^k. Εξ' άλλου, επειδή $(p^{k-1}, r^{k-1}) = 0$, η (2.25) και η (1.12) δίνουν ότι

$$a_k = \|r^{k-1}\|^2/(Ap^k, p^k). \tag{2.27}$$

Οδηγούμαστε λοιπόν στην εξής υλοποίηση του αλγορίθμου της μεθόδου των συζυγών κλίσεων:

```
x^0 = 0
for k = 1, 2, ... do
    r^{k-1} = b - A x^{k-1}
    if r^{k-1} = 0 then
        x = x^{k-1}, τέλος
    else
        if k = 1 then
            p^k = r^0
        else
            β_k = -(p^{k-1}, A r^{k-1})/(A p^{k-1}, p^{k-1})
            p^k = r^{k-1} + β_k p^{k-1}
        end
        α_k = ||r^{k-1}||^2/(A p^k, p^k)
        x^k = x^{k-1} + α_k p^k
    end
end
x = x^n
```

Ο αλγόριθμος απαιτεί δύο πολλαπλασιασμούς του πίνακα A επί διάνυσμα σε κάθε βήμα. Παρατηρώντας όμως ότι τα υπόλοιπα μπορούν να υπολογισθούν αναδρομικά μέσω της σχέσης $r^j = r^{j-1} - a_j A p^j$, έχουμε, χρησιμοποιώντας τη σχέση αυτή για $j = k-1$ και την ορθογωνιότητα των r^{k-1}, r^{k-2}, ότι $\|r^{k-1}\|^2 = -a_{k-1}(r^{k-1}, Ap^{k-1})$ και $\|r^{k-2}\|^2 = -a_{k-1}(r^{k-2}, Ap^{k-1}) = a_{k-1}(p^{k-1}, Ap^{k-1})$ (η τελευταία σχέση λόγω του ότι $p^{k-1} = r^{k-2} + \beta_{k-1}p^{k-2}$). Συνεπώς, $\beta_k = -(p^{k-1}, Ar^{k-1})/(Ap^{k-1}, p^{k-1}) = \|r^{k-1}\|^2/\|r^{k-2}\|^2$, αποφεύγοντας έτσι τον πολλαπλασιασμό Ar^{k-1}. Η τελική μορφή του αλγορίθμου της μεθόδου των συζυγών κλίσεων, όπως την παρουσίασαν οι Hestens και Stiefel (1952) είναι η ακόλουθη:

```
x^0 = 0
r^0 = b
for k = 1, 2, ... do
    r^{k-1} = b - A x^{k-1}
    if r^{k-1} = 0 then
        x = x^{k-1}, τέλος
    else
        if k = 1 then
            p^k = r^0
        else
            β_k = ||r^{k-1}||^2 / ||r^{k-2}||^2
            p^k = r^{k-1} + β_k p^{k-1}
        end
        α_k = ||r^{k-1}||^2 / (A p^k, p^k)
        x^k = x^{k-1} + α_k p^k
        r^k = r^{k-1} - a_k A p^k
    end
end
x = x^n
```

Παρατήρηση 2.8. *Η απόδειξη της βασικής ιδιότητας της μεθόδου των συζυγών κλίσεων, δηλαδή ότι βρίσκει τη λύση σε n βήματα, έγινε με την προϋπόθεση βέβαια ότι όλοι υπόλογισμοί στον παραπάνω αλγόριθμο γίνονται ακριβώς. Στην πράξη όμως τα σφάλματα στρογγύλευσης που οφείλονται στην αριθμητική πεπερασμένης ακρίβειας καταστρέφουν την ορθογωνιότητα των r^j έτσι ώστε τελικά το r^n να μην είναι μηδέν. Παρ' όλα αυτά, η μέθοδος όντως ελαττώνει την τιμή του συναρτησιακού $\phi(x)$ από βήμα σε βήμα οπότε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην πράξη ως επαναληπτική μέθοδος. Η επανάληψη δεν σταματάει στο βήμα n αλλά συνεχίζει μέχρι να ικανοποιηθούν κάποια από τα γνωστά κριτήρια τερματισμού. Σημειώνουμε τέλος ότι μια και η κύρια πράξη στον αγλοριθμο των συζυγλων κλίσεων είναι ο πολλαπλασιασμός πίνακα επί διάνυσμα, η μέθοδος είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική για αραιούς πίνακες.*

Παρατήρηση 2.9. *Η ταχύτητα της μεθόδου των συζυγών κλίσεων είναι $1 - 2\kappa^{-1/2} + O(\kappa^{-1})$ όταν $\kappa \to \infty$, η οποία είναι αρκετά αργή για μεγάλο κ. Μια σημαντική τεχνική που χρησιμοποιείται για την επιτάχυνση τηε σύγκλισης είναι η λεγόμενη προρύθμιση (preconditioning), για την υλοποίηση της οποίας ο αλόριθμος απαιτεί τη λύση ενός $n \times n$ γραμμικού συστήματος με συμμετρικό, θετικά ορισμένο πίνακα, τον προρυθμιστή M. Η επιλογή λοιπόν του προρυθμιστή είναι σημαντικό πρόβλημα: πρέπει να έχει απλή δομή έτσι ώστε η λύση συστημάτων με πίνακα M να μην απαιτεί πολλές πράξεις και, επιπλέον, ο πίνακας $\widehat{A} = M^{-1}A$ να έχει λόγο ιδιοτιμών μικρότερο του κ ώστε πράγματι να επιταχύνεται η σύγκλιση.*

Ασκήσεις

Άσκηση 2.1. *Αναπτύξτε τη μέθοδο των συζυγών κλίσεων για* $x^0 \neq 0$*. Ειδικώτερα, βρείτε τα ανάλογα των Λημμάτων 2.1 και 2.2. Σημειώστε, π.χ. ότι το* x^i *λύνει τώρα το πρόβλημα* (2.9).

Άσκηση 2.2. *Χρησιμοποιήστε τον ορισμό των πολυωνύμων Chebyshev για να αποδείξετε τις ιδιότητες τους που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την ενότητα.*

Άσκηση 2.3. *Έστω* $r \in \mathbb{R}^n$ *και* M *υπόχωρος του* $\mathbb{R}^n$*. Λέμε ότι το* $p \in M$ *είναι η* ορθή προβολή *του* r *στον* M *αν* $(r,x) = (p,x)$, $x \in M$*, Δείξτε ότι:*

1. *η προβολή* p *του* r *στον* M *υπάρχει, είναι μοναδική και ικανοποιεί* $\|p\|^2 = \|r\|^2 - \|r-p\|^2$.
2. *το* $r - p$ *είναι προβολή του* r *στον υπόχωρο* $M^{\perp}$.
3. $\|r - p\| = \min_{x \in M} \|r - x\|$ *και ότι η ιδιότητα αυτή χαρακτηρίζει μονοσήμαντα την προβολή* p *του* r.
4. *για κάθε* $B \in \mathbb{R}^{m \times n}$, $\mathcal{R}(B)^{\perp} = \mathcal{N}(B^T)$*, όπου* $\mathcal{N}(B^T) = \{x \in \mathbb{R}^m : B^T x = 0\}$.